

Yayın Kritiği:

TASLAK TARİH ÖĞRETİM PROGRAMI (ELEŞTİRİLER-ÖNERİLER)

Ahmet ŐİMŐEK*

Giriş

Tarih, yaŐanılan her dönemde yeniden yazılır. Yine malumdur ki üretilen tarihsel bilginin ortaya çıkıŐında pek çok etmen vardır. Bunlar, tarihçinin sahip olduğu imkânları-beklentileri ile toplumsal yapı-zihniyet ve nihayet iktidardır. Bu sebepten her yazılan tarihte, yazanı kadar dönemindeki iktidar ve zihniyet de etkilidir.

Ulus devletin ortaya çıkıŐı ile yeni bir Őekli alan tarih eğitimi, tarihyazımı sürecinde tarihsel bilginin ortaya çıkıŐındaki etmenlerden bağımsız olmamıştır. Tarihyazımında olduğu gibi tarih eğitiminde de sahip olunan ya da yerleŐik pedagojik anlayış kadar yukarda dile getirdiğimiz diğer deđiŐkenler de etkiler. Ancak tarih eğitimi her Őeyden evvel pedagojik bir planlama olduğu için, bu eğitimden beklentileri olan ve programları buna göre belirleyen, ders kitaplarını buna göre yazdıran/denetleyen iktidarın etkisi daha vurguludur.

Tarih eğitiminin öğretmen, öğretim programı, öğrenci, materyal gibi pek çok bileŐeni vardır. Bu bileŐenlerin içinde öğretmenden sonra geleni, biçimlendirici olanı, Şüphesiz ki müfredat olarak tanımlanan öğretim programlarıdır. Öğretim programları tarih öğretiminin amaçlarını, içeriğini, ders kitabının da nasıl yazılması gerektiğini öğretmenin neyi, nasıl yapması gerektiğini gösteren üst planlardır. Öğretim programlarının dört temel unsuru kabul edilir. Bunlar, amaç, içerik, öğretim yaşantıları ile ölçme ve değerlendirmedir.

* Prof.Dr., İstanbul Üniversitesi, HAYEF, Sosyal Bilgiler ABD, E-posta: ahmetsimsek@istanbul.edu.tr

Türkiye Cumhuriyeti'nde öğretim programları ilk kez 1924'ten itibaren müfredat olarak konu başlıklarını içeren listeler hazırlanmış ve uygulanmıştır. Müfredatın, bir çeşit öğretmenin öğretmesi öngörülen konu içeriğinin liste olarak belirlenip-okullara gönderilmesi uzun yıllar devam etmiştir. Bu durum 1993 tarih programında da sürmüştür. 1998 Sosyal Bilgiler Programı ise günümüz öğretim programına yakın olsa da sadece Bloom Taksonomisi dikkate alınarak geliştirilmiştir. Tarihi konu alan derslerde gerçek anlamda, unsurları tam tanımlanmış öğretim programları, 2005'te ilköğretim düzeyinde Sosyal Bilgiler, 2007'de ortaöğretim düzeyinde Tarih 9 programları ile ortaya çıkmıştır.

Türkiye'de tarih programları üzerine pek çok yayın yapılmıştır. Bu yayınların büyük bir kısmı tarih programlarının gerek yapısal gerekse uygulamaya dönük durumlarının eleştirilerine dayanmıştır. Program geliştirme sürecinde pek çok farklı yaklaşım olmakla birlikte 2005'ten beri hâkim olan anlayış, yapılandırmacı öğrenme yaklaşımı çerçevesinde biçimlenmiştir. İlkokulda "çocuk merkezli" program geliştirme çalışmaları, ortaöğretimde disiplinler olarak tanzim edilmiş, lise derslerinden dolayı genellikle "konu temelli" bir program geliştirme anlayışı takip edilmiştir.. Yapılandırmacı yaklaşım her ne kadar öğrenci merkezli olsa da lise tarih ders programları şimdiye kadar kon temelli olarak, disiplin kaygılarını da taşıyarak ortaya çıkmıştır.

2007 yılı ve sonrasında yayınlanan ve uygulamaya konan Tarih 9, Tarih 10, Tarih 11, Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersleri programları, yapısal ve uygulama süreçleri bakımından şu ana sebepler üzerine eleştirilmiştir:

1. Yapılandırmacı öğrenme yaklaşımına göre yapılmasına karşın konu içeriğinin çok yoğun olması,
2. Belirlenen kazanımların kapsamının çok geniş olmasından dolayı, planlama ve uygulama sürecinde işi zorlaştırması,
3. Amaçlarda yer alan ve uygulama açıklamalarında belirtilen tarihsel düşünme becerilerinin ve değerlerin hangi kazanımla ilişkili olduğunun, nasıl verilebileceğinin belirsiz olması,
4. Program, öğrenci merkezli ve etkinlik temelli olmasına karşın bu etkinliklerin nasıl planlanabileceği, uygulanabileceği, ölçme-değerlendirme yapılabileceğinin açık ve örneklerle gösterilmemiş olması,

5. Programın uygulamasına yönelik açıklamada ölçme-değerlendirme sürecine ilişkin verilen bilgilerin, öğretmenlerin planlama ve uygulamasında çok anlaşılabilmesidir.

2007’de kademeli olarak uygulamaya geçen ve halen cari olan bu programlara yönelik yukarıda sayılan eleştirilere rağmen bugüne kadar büyük ölçüde bu programı geliştirme (iyileştirme) çalışması olmamıştır. Anlaşılan odur ki bir süre önce mevcut tarih programı yerine yeni bir programın yapılmasına başlanmış, geçen Mart-Nisan aralığında herkesten görüş olmak üzere internette inceleme-eleştiri ve önerilere bir süreliğine açılmıştır. Öncelikle MEB’in taslak programları herkesin görüş ve önerilerine açması önemli bir gelişmedir.

Bu yazıda, taslak olarak yayınlanan Taslak Tarih Dersi Öğretim Programı (metinde bundan sonra TTÖP olarak yer alacaktır), çağdaş öğretimi ilkeleri-yaklaşımları, tutarlılıkları, önceki programlarda dile getirilen bazı önerileri taşıyıp-taşıyımaması yönüyle eleştirilmiş, bazı yerlerde öneriler dile getirilmiştir. Bu amaçla eleştiri ve öneriler, Amaçlar, İçerik, Öğretme-öğrenme yaşantıları, Ölçme ve değerlendirme başlıklarında yapılmıştır.

Taslak Tarih Öğretim Programı: Eleştiriler-Öneriler

Programın Gerekçeleri Bakımından

Bu taslak öğretim programı 9.10,11 ve 12. Sınıflar için 4 yıllık bir program olarak hazırlanmıştır. TTÖP’nin başlangıcında program geliştirme çalışmasının gerekçesi, modern tarih öğretiminin dünyada ve Türkiye’de geçirdiği evrelerle başlatılmıştır. Bunda etkili olan yaklaşımlar ve gelişmelerden bahisle, özellikle önceki programa yönelik eleştirilerden yararlanarak oluşturulmuştur. Tarih eğitimindeki yenilikçi ve beceri temelli yaklaşımın; *“Yeni tarih öğretimi anlayışında bilgiden ziyade zihni beceriler ön plana çıkmış ve öğrencilere kanıt değerlendirme, eleştirel düşünme ve problem çözme gibi becerilerin kazandırılması hedeflenmiştir”* biçiminde açıklanması doğru bir tespittir. Yazının devamında *“Çok geniş bir muhtevayı bilgi düzeyinde aktarma esasına dayanan ve siyasi tarih merkezli kronolojik olaylar silsilesi olarak kurgulanmış tarih öğretim programları ülkemizde klasik, öğretmen merkezli tarih öğretimine zemin hazırlamıştır. Bunun neticesinde bazı öğrenciler tarih derslerini faydasız, sıkıcı ve pratik hayata yönelik katkısı olmayan dersler olarak görmüşlerdir”*

tespiti de öyledir. Sonrasındaki 2007 programı için “.. her ne kadar yapılandırmacı bir anlayış çerçevesinde hazırlandığı iddia edilse de, bunlar geçmiş yıllarda kullanılan kronolojik olaylar silsilesi temelli tarih öğretim programlarının farklı bir versiyonu hüviyetindedir. Yenilenmiş tarih öğretim programının da çok geniş bir içerik ve kronolojik bir anlayışla hazırlanmış olması, yapılandırmacı öğrenme anlayışının mantığıyla çelişmiş ve eski programlardaki problemler varlığını devam ettirmiştir. Bunun sonucu olarak tarih derslerinin öğrencilere günlük hayatta kullanabilecekleri beceriler kazandırmadığı ve hatta onlara sıkıcı geldiği şeklindeki eleştiriler devam etmiştir” denmiştir. Türkiye’deki tarih eğitiminin asıl sorunu, kronolojik tarih öğretimindeki ısrar gibi gösterilmiştir. Oysa kronoloji, tarihin belkemiğidir. Doktora tezimiz olan “İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman kavramının gelişimi” başlıklı çalışmamızda bu konuyu, İngilizcedeki geniş literatürden hareketle detaylı biçimde işlemiştik. Yukarıda belirtilen programların “kronolojik bir anlayışla hazırlanmış olması, yapılandırmacı öğrenme anlayışının mantığıyla çelişmiş” iddiası da doğru sayılamaz. Bugün dünyada tarih eğitimini etkileyecek kadar güçlü ve büyük akademik birikimi olan İngiltere’nin programı incelendiğinde, çocuğun zihinsel gelişimine uygun hazırlanmış tarih programının kronolojik olduğu, kronoloji öğretimine büyük önem verildiği görülebilir. İçeriği bir olgu koleksiyonu gibi arda arda kronolojik olarak sıralayan eski anlayış elbette ki Türkiye’deki tarih eğitiminin en büyük sorunlarından biridir. Ancak tarih programını tematik bir yaklaşımla inşa etmek bunun çözümü sayılamaz. Tarih derslerinde tematik yaklaşıma uygun proje ya da performans görevi olabilir. Ders kitapları kronolojik yaklaşıma uygun hazırlanır. 2007 tarih öğretim programının başarısızlık nedenleri arasında kronolojik bir anlayışla hazırlanmış olduğunun dile getirilmesi hiçbir araştırma ve incelemeye dayanmamaktadır. Kaldı ki kronolojik tarih öğretimi, tarih öğretiminde çağdaş anlamda belirlenmiş ve TTÖP’nda yer alan “kronolojik düşünme becerisi”nin kazandırılması için gereklidir. Bununla ilgili uluslararası geniş bir literatürün olduğu bilinir. Buna rağmen TTÖP’nda özellikle 9. sınıfta programın tamamen tematik yapılmış olması, hem uygulama hem de öğrencilerde beklenen tarihsel düşünme becerilerindeki başarı açısından düşündürücü görünmektedir. Diğer yandan TTÖP’nin girişinde yapılan önceki programın başarısızlığının genel nedenleri arasında kronolojik anlayışa göre düzenlenmesi gösterilmesine karşın 10. sınıf program içeriğinin bütünüyle kronolojik gelişime uygun düzenlendiği görülmüştür. Bu bir çelişki değil midir? Üstelik bu durumun 10. Sınıf programında 1974 tarihine kadar gelinmesini şöyle açıklanmıştır:

“Ülkemizde tarih dersleri hâlihazırda 9. ve 10. sınıflarda bütün öğrenciler için zorunlu iken, 11. ve 12. sınıflarda seçmelidir. Başka bir deyişle lise düzeyinde eğitim alan öğrencilerin bir kısmı 10. Sınıf sonunda örgün tarih eğitimlerini tamamlamaktadır. Bu bağlamda lise eğitiminin ilk iki kademesinde yer alan tarih derslerinin, öğrencilerin tarih bilincini geliştirmesi ve onları tarih okuryazarı haline getirmesi için ilginç, basit, anlaşılır ve günümüzle bağlantılı bir biçimde öğretilmesi gerekmektedir.” Bu durumda TTÖP’da lise 10. Sınıf düzeyinde 1974’de kadar gelişen olaylar ele alınmasına rağmen 11. Sınıf İnkılâp Tarihi dersinde yeniden 20. Yüzyıl başına, Birinci Dünya Savaşına dönülmesi kronolojik akış ve bütünsel tarih öğretimi bakımından anlaşılabilir bir durumdur. Kaldı ki mevcut İnkılâp Tarihi dersinde ayrı bir Türk Milli Mücadelesi ve Modernleşme sürecinin işlenmesi TTÖP’nde de bahsedilen bütüncü bir tarih öğretimi için uygun görünmemektedir. TTÖP’nin altı yerde iddia ettiği ve haklı ve gerekli gördüğümüz, “bütüncül” bir anlayışla/bakış açısıyla tarih öğretimi açısından bu durum, son derece sorunlu görünmektedir. Zira lise 1’den itibaren başlatılan tarih öğretiminin 2. Sınıfta 1974’e kadar gelmesine rağmen, 11. Sınıfta yeniden İnkılâp Tarihi dersinde Mustafa Kemal Atatürk’ün hayatına (1881’den başlamak üzere) ve 1. Dünya Savaşına dönülerek, oradan Atatürk’ün ölümüne (1938) getirildiği görülmektedir. Diğer yandan 12. Sınıfta okutulacak Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi dersinde ise İnkılâp tarihi ders içeriğini tekrar etmeden bu kez yeniden 20. Yüzyılın başına dönülerek bu kez tematik olarak programlama yapılmıştır. Bu durum iddia edilen bütüncül tarih öğretiminin önünde büyük bir engel olarak kalmıştır.

Programın Genel Amaçları Bakımından

TTÖP’ye bakıldığında 19 genel amacın yer aldığı görülmüştür. Bunların çağdaş tarih eğitimi açısından değerine bakıldığında oldukça iyi düzenlenmiş, öğrencilere tarih eğitiminin çağdaş özelliklerini kazandırma bağlamında başarılı kurgulanmış olduğu görülmektedir. Örneğin, 6. Amaçta “Geçmişin tarihî bilgiye dönüşmesi sırasında farklı perspektiflerin birlikte var olabileceği hakkında farkındalık kazandırmak” ya da 3. Amaçta “Öğrencilerin tarihi önyargılı olmayan; sorgulayıcı ve eleştirel bakış açısıyla değerlendirmelerini sağlamak” ya da 5. Amaçta “Geçmişin tarihî bilgiye dönüşmesi sırasında tarih biliminin dayandığı ilkeler, yöntemler ve beceriler hakkında temel bilgiler kazandırmak” çok iyi düşünülmüştür. Buna karşın bazı amaçlarda tam olarak ne kastedildiği açık değildir. Örneğin 10. Amaçta “Hoşgörü, uzlaşma, barış, insan hakları

vb. evrensel temel değerleri tarih bilinci ışığında kavratmak” maddesinde nasıl bir tarih bilincinden bahsedildiği açık değildir. Malumunuz tarih bilinci ulus devletlerin bir icadı olarak genelde ulus devlet uygun bir geçmiş algısını kastetmek için kullanılmıştır. Buradaki tarih bilincinin içeriğini neyin oluşturduğu belirsizdir. 12. Amaçta da benzer bir durum vardır: “Medeniyetimizin dayandığı temel değerleri kavratarak bunların davranışlara yansımaya katkı sağlamak”. Burada kastedilen medeniyet nedir? Ziya Gökalpvari evrensel bir değer midir? Yoksa Tylor’un medeniyet tanımına göre midir? Ya da Sait Halim Paşa’nın medeniyet anlayışına göre midir? Üstelik bunu davranışlar üzerinden açıklamak neye karşılık gelmektedir? Bu maddede dile getirilen öğrencinin davranışına yansımaya düşünülen temel değerler nelerdir? Değer bunalımının yaşandığı günümüz dünyası ve Türkiye’inde bu değerlerden nelerin kastedildiği bir muamma olarak durmaktadır. Diğer yandan ‘tarih dersinin böyle bir amacının olması doğru mudur?’, sorusu da cevabını beklemektedir.

TTÖP’nin girişinde *Programın Vizyonu* başlığında bir bölüm konmuştur. Burada programa özgü durumlar, programın üst amacı olarak açıklanmıştır. Önceki programlardaki tarih öğretiminin vatandaşlık eğitimine araç kılınması eleştirilmişken burada “amacı, tarihî insan hayatının bütün yönlerini kuşatacak temalar çerçevesinde ve disiplinler arası bir yaklaşımla ele alarak öğrenciye geniş açılı bir tarih ve vatandaşlık bilinci kazandırmaktır” denmiştir. Bu çağdaş tarih eğitimi açısından olumlu bir yaklaşımdır.

TTÖP’nda siyasi konjonktüre uygun olarak 57 kez “kadim dünya” tamlamasına yer verildiği görülmüştür (Diğer bir konjonktürel sözcük olan “stratejik”in 25, “irfan”ın ise 12 kez tekrarlandığını hemen belirtelim). Kadim kavramının ne anlama geldiği şöyle açıklanmıştır: “Bu doğrultuda 9. sınıf programında kadim Türk ve Anadolu tarihlerinin, kronolojik bir dönemlendirme yapmak için değil modernlik öncesi dünya medeniyetlerinin benzer otantik değerlere ve hayat tarzlarına sahip olduğunu vurgulamak için kullanılmış “Kadim Dünya” tanımlaması içerisinde anlamlandırılması hedeflenmiştir.” Bu durum, kadim kavramının gerçek sözcük anlamı olan “başlangıcı belirsiz, eski” gibi tariflerin dışında bir anlamı temsil ettiğini göstermiştir. Kadim dünya sözcüğü, genelde Antik Yunan, Eski Mısır, Mezopotamya uygarlıkları dışında kalan eski Hint ve Eski Çin için kullanılmasına karşın TTÖP’nda anlam genişlemesiyle modernlik öncesi dönemi kapsar hale gelmiştir. Yine sözcüklerin sık tekrarlanmasına dönülecek olursa hemen hatırlatalım ki TTÖP’nde Osmanlı sözcüğü 235 defa, Türk ve

Türkiye sözcükleri ise birlikte 185 defa tekrarlanmıştır. Sözcük seçişindeki itinanın yine program dilinin genelinde hissedildiğini de hemen belirtelim. Zira bugün lise öğrencilerinin anlamakta zorlanacağı bir literatüre ait sözcüklerde ısrar edildiği görülmüştür.

TTÖP’nda diğer bir yeni kavram “öğretici” olmuştur. *“Mevcut öğretim programına bilhassa öğrencilerden gelen eleştiriler... şeklinde geçen “öğreticiler” nitelemesi, ne MEB mevzuatında ne de yaygın eğitim literatüründe yer almaktadır. Burada kastedilen öğretmene neden öğretmen sözcüğünden imtina edilmiştir? Bu durum öğretmenin öğretim sürecinde varolan otonomisi dışında yeni bir tanımlama getirir gibi görünmektedir. Öğretmenlik daha teknik bir konuma mı indirgenmektedir? Bunun sebebinin program geliştirme görevinin 1869 Meclis-i Kebir-i Maarif’in devamı olan Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığına verilmeyip, TÜBİTAK’a yaptırılmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir. Kaldı ki TÜBİTAK’ın ne böyle bir tecrübesi ne de literatüre duyarlılığı vardır. Bu durum görüldüğü üzere metne de yansımış gibidir. TTÖP metninin, Talim ve Terbiye Kurulu’nda çalışan, program geliştirme konusunda deneyimli uzmanların süzgecinden geçmediği anlaşılmaktadır.*

Devamında 10. Sınıf öğretim planının konu kapsamının genişlemesinin “öğreticilerden gelen eleştiriler dikkate alınarak” yapıldığı, Anadolu’nun Türkleşme süreci ve Selçuklu Devleti konu içeriğinden 1974 yılına kadar gelen bir Türkiye Tarihi kapsamına oluşturulmaya çalışıldığı” vurgulanmıştır. Böylece zaten yoğun olan Tarih 10 programı daha yoğun ve uygulanamaz hale gelmiştir. Tarih programlarının içerik yoğunluğu öğretmenler dahil, öğretimin her paydaşının dile getirdiği genel bilinen bir sorun olmasına, TTÖP’nin bu gerekçeyle hazırlandığı iddia edilmesine rağmen, içeriğin daha da ağırlaştığı düşünülmektedir. Bu durum şüphesiz planlama ve uygulamada büyük bir olumsuzluk olarak devam edecek görünmektedir.

TTÖP’de *“Türkiye Tarihi’nin öğrenciler tarafından küresel bağlamında da anlaşılabilmesi” “Avrupa ve Dünya tarihine ait konular(ın) karşılaştırmalı olarak” işlenmesi, bu yapılırken “Batı merkezci bakış açısından uzak durulmaya çalışılması”* belirtilmiştir. Bu durum tarih öğretiminde çağdaş literatüre de uygun görünmektedir. Buna karşın TTÖP’de *“çok perspektifli bir yaklaşım tercih edildiği”, “öğrencinin tarih anlatısında kendisini özdeşleştirebileceği figürlerin çoğaltılmasının hedeflendiği”, “daha derinlikli bir içerikle tertip edildiği”, “kuru ve insansız bir teşkilat tarihi anlayışı*

yerine bir medeniyeti felsefî arka planı ve tarihî tecrübeden süzülerek ortaya çıkmış değerler manzumesiyle tanıtıldığı” iddiaları da yer almıştır.

Programın Öngördüğü Temel Beceri ve Değerler başlığında ise düşünme becerilerinden bahisle beceriler değerlerle birlikte şöyle sıralanmıştır: Kronolojik Düşünme, Kavrama, Analiz ve Yorum, Araştırma, Karar Verme, Bilimsel Düşünme, Bilimsel ve bilimsel olmayan tarih bilgisini birbirinden ayırt etme, Problem Çözme, Eleştirel Düşünme, Sorgulama, Kanıt Değerlendirme, Yaratıcı Düşünme, Tartışma. Değerler ise Vatanseverlik, Farklılıklara Saygı, Birlikte Yaşamamanın Önemine Duyarlı Olma, Adalet, Empati, Hoşgörü, Mantıklı Düşünme, Soyut ve Somut Kültürel Mirasa Saygı, Millî Değerlere Duyarlı Olma ve Evrensel Değerlere Duyarlı Olma. Yine Programın Uygulama Esaslarında “öğrencilerin giriş davranışlarına dikkat çekilmesi”, “bütüncül bir bakış açısıyla görmeleri ve öğrenmeleri”, “anlamlı ve kalıcı öğrenmelerin dile getirilmesi”, “temel kavramların öğretimine önem verilmesi”, “ tarih okuryazarlığı”, bilgi, beceri ve tutumları”, “etkinlik temelli”, disiplinler arası bir anlayışla”, “empati, örnek olay, sözlü tarih, yerel tarih, müze ve tarihi ve mekan ziyaretlerinin dile getirilmesi”, “üst düzey düşünme becerileri”nin dile getirilmiş olması, “tarihî (tarihsel) düşünme becerileri”, “eleştirel düşünme, problem çözme, hoşgörü, empati, etkin vatandaşlık, vatan sevgisi vb. beceri ve değerleri” ve “alternatif kaynaklar” kullanımına vurgu yapılması çağdaş bir tarih öğretimi açısından olumlu gelişmelerdir. Ancak hedef olarak gösterilen “tarih okuryazarlığı”nın ne olduğu belirsizdir. Program kendi tarih okuryazarlık anlayışını açıklamamıştır. Burada diğer sorun ise “tarihsel düşünme becerilerini” “tarihî” yapıp, önceki öğretim programında yer alan, bu becerilerin içeriğini açıklayan kısım TTÖP’de yer almamıştır. Türkiye’de tarih öğretmenlerinin, Tarihsel Düşünme Becerilerini daha yeni yeni anlamaya başladıkları düşünülürse bunun atılıp, ne kastedildiği belli olmayan “Tarih okuryazarlığı”nın getirilmesi, öğretmenler açısından kafa karıştırıcı olabilecektir. Ancak burada tarihsel düşünme becerileri olarak Türkçe literatüre girmiş ve kabul görmüş bir kavramı “tarihî düşünme becerileri” olarak değiştirmek sanıldığıının aksine basit bir ilgi kipinden öte bir şeydir. Bu durum sanki Word üzerinde düzeltme yapan birinin tüm -sel -sal ekleri yerine itibari î getirerek toptan bir düzeltme yapmış izlenimi gibi uygunsuz görünmektedir.

İçerik Bakımından

TTÖP'na bakıldığında içeriğin bahsedildiği gibi 9. Sınıflar için tematik programlandığını, 10. Sınıflarda kronolojik programlandığı belirtilmişti. Örneğin 9. Sınıf programının birinci ünitesine bakıldığında yine üniteler ve ünitelerin kazanımları, kazanımların da daha alt kazanımları oluşturduğu şeklinde bir yapılanmaya gidildiği görülmüştür. Buna göre ilk ünite olan “Ünite: Tarih ve Tarih Okuryazarlığı” başlığı altında üniteyle ilgili kısa bir açıklama verilmiş, sonrasında 4 ana maddede her bir kazanım, alt kazanımlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu durum, belli bir sistematığı barındırması yönüyle olumludur. Ancak kazanım ve alt kategorilerindeki ifadeler ve içeriğe bakıldığında bunların lise öğrencisinin zihinsel imkânlarını ve birikimlerini fazlasıyla aştığı düşünülmektedir. Şu örneğe göz atmak bile yeterli olacaktır:

“9.1.1. Tarih yazıcılığının, insanlığın yeryüzü serüvenini anlamlandırma çabası olduğunu fark eder.

a) İnsanın yeryüzünde geçmiş ve gelecek bilincine sahip tek varlık olduğu temelinde, tarihin konusunu insanın yeryüzündeki fiil ve amelleri ile bunların neticesinde ortaya çıkan eserlerin oluşturduğu tartışılır.

b) Kadîm medeniyetlerin döngüsel zaman anlayışı ile XIX. Yüzyılda Avrupa'ya hakim olan ilerlemeci doğrusal zaman anlayışı arasındaki farkların öğrenciler tarafından keşfedilmesi sağlanır.

c) İbn Haldun'un görüşleri üzerinden insanın birey ve topluluk halindeki hayatının tarihte gözlemlenen olgusal dinamikleri tartışılır.

d) Zamanın “dün-bugün-yarın” şeklinde taksiminin insan aklının bir ürünü olduğu ve dünü anlama çabasının aslında geleceğe dönük bir yön bulma faaliyeti şeklinde görülebileceği sorgulanır.”

Yukarıda görüldüğü gibi kazanım ya da alt kazanımların lise 1. sınıf öğrencilerinin seviyelerini çok aştığı, hatta üniversitede bile kazandırmakta zorlanılabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan hem ifade ediş tarzı hem de belirtilen içerik bilgisi oldukça kompleks ve tek bir perspektife indirgenmiş, Örneğin tarihin dinamiklerini İbn Haldun'un görüşlerine göre inceleyen kazanım öğrenci açısından neden diğer öncü tarihçilerin görüş ve eserleri konusunda duyarsız kalsın? Bu biçimde öğrenci, tarih yazıcılığının, insanlığın yeryüzü serüvenini anlamlandırma çabası olduğunu, diğer öncü tarihçilerin katkısını görmeden nasıl anlayacaktır? Bu haliyle

içerikte tutarlı görünmeyen bazı kazanımların, tek perspektif ve indirgemeci bir yaklaşım barındırdığı söylenebilir.

İlk alt açıklamada “*İnsanın yeryüzünde geçmiş ve gelecek bilincine sahip tek varlık olduğu temelinde, tarihin konusunu insanın yeryüzündeki fiil ve amelleri ile bunların neticesinde ortaya çıkan eserlerin oluşturduğu tartışılır*” denmiştir. Burada insanın tek geçmiş ve gelecek bilincine sahip olduğunu kavrayarak, onun “fiil” ve “amelleri” şeklinde yapıp-ettikleri anlatılmak istenmiştir. *Amel* zaten yapılan iş olduğuna ve fiil de önceden söylendiğine göre yersiz görünmektedir. Diğer yandan özellikle “amel” sözcüğüne yer verilmiş olması, dini literatür çağrışımı yapmaktadır. Bu durum “*İnsanın, yeryüzündeki varoluşunu anlamlandırmak için inanç sistemlerine ihtiyaç duyduğunu fark eder*” ve “9.3.2. *Tek tanrı inancının insanlık tarihiyle birlikte ortaya çıktığını ve süreç içerisinde çok tanrılı inanış sistemlerine dönüşebildiğini fark eder*” kazanımıyla da kendini göstermektedir. “*Evensel tek tanrı inançlarının insan topluluklarının yeryüzü serüveninde yerleşip sadece tek bir topluluğa ait ya da somutlaştırılarak çok tanrılı hale getirilebildiği örnekler üzerinden sorgulanır*” denmiştir. Tek tanrı inancının çok tanrılı inançtan çok daha önce ortaya çıktığı bilim dünyasında geçerli olmayan, ancak dini literatürde var olan bir önkabuldür. Bu jargon ve söylem ile programın kaleme alınmasının doğru olmadığı düşünülmektedir. Buna karşın aynı ünite içinde yer bulmuş olan “*Türk toplumlarının İslam’ı kabulünün, bir anda ve toplu olarak değil aşama aşama ve farklı tarihlerde gerçekleştiği irdelenir*” hedefinin yer alması şimdiye kadar var olan ezberi bozması açısından çok yerinde görünmektedir. Zira Türklerin Talas Savaşı sonrasında İslamiyet’i kabul ettiği gibi açık olmayan ve anlam boşlukları yaratan bir yaklaşımın yerine gerçekçi “aşamalı bir süreç” yaklaşımının benimsenmiş olması yerindedir.

İçerikte 9. sınıflarda yer alan Bilim ünitesinde şuna yer verilmiştir:

“*a) İslam dünyasında belirtilen dönemde ilimle meşgul müesseseler (camiler, medreseler, Darülhikme vs.) ve başlıca âlimler tanıtılır*” denmiştir. Burada ilimle meşgul kurumlar, parantez içinde camilerle başlamış, medreseler, Darülhikme şeklinde sunulmuştur. Bunlardan medrese doğrudur, ama hastaneler atlanmıştır. Asıl bahsedilmesi gereken “Beytülhikme”nin yerine Fatimi geleneğini ve birikimini yansıtan “Darülhikme”ye atıf yapılmış olması da yazarların konuya ilişkin kafa karışıklarının ya da bilgi eksiklerinin olduğu kadar, TTÖP’nin yazım sürecinin aceleye getirildiğini göstermektedir. Kaldı ki devletin bu resmi metninde Beytülhikme’den söz edilmeyip,

Darülhikme'den söz edilmesi, Anadolu'daki 1000 yıllık devlet geleneğine de uygun görünmemektedir.

10.1.4.1. *Anadolu'nun İslamlaşma sürecinde sufi şahsiyetlerin rolünü değerlendirir* kazanımı altında “*St. George Kültü ve Aya Yorgi gibi örnekler üzerinden, Anadolu'da Hristiyanlık ve İslam'a ait unsurların halk tarafından kaynaştırılması irdelenir*” denmiştir. Anadolu'da özellikle “Heterodoks Müslümanlık” yorumunda çeşitli eski kültürlerin adet ve geleneklerinin varlığı açık olarak bilinse de bu kazanımla, sanki biraz daha ilerisine gidilerek Müslümanlaşma sürecinde eski Hristiyan kültürlerinin, halk inancını belirlediği iddia edilmiştir. Bu genel geçer kabul gören bir olgu olmasa gerekir. Devletin programında böyle bir görüşe neden yer verildiği anlaşılamamıştır. Anlaşılan odur ki taslak program, bakanlık mercilerince yeterli incelenmeden kamuoyu ile paylaşılmıştır. Yine bu durum, lise 10. Sınıf öğrencisinin seviyesini aştığı gibi, lise tarih programında yer almasının gerekliliği tartışılan ayrıntıyı içermektedir. Hemen sonrasındaki “*Babai İsyanı ve Şeyh Bedreddin çevresinde oluşan muhalif hareket örnekleri üzerinden siyasi ve sosyal çatışmalar ile dinî ayrışmaların içiçe geçebileceği öğrencilerce fark edilir*” kazanımı da seviye bakımından uygun görünmemektedir. Sonrasındaki ünite “*Osmanlı Devleti'nin XV. ve XVI. yüzyıllardaki stratejik rakiplerinin (Venedik, Cenova, İspanya, Portekiz, Avusturya (Habsburg İmp.), Safeviler, Mısır Memlûkları) coğrafi konumları ve stratejileri açıklanır*” kazanımı ve “*Osmanlı Devleti'nin Batı Asya ve Doğu Avrupa'da hâkimiyet kurmasını sağlayan başlıca fetih ve muharebeler, harita ve yatay-dikey kronoloji grafikleri yardımıyla tanıtılır*” kazanımları da sonrakiler gibi, uygulamada karşılığı bulunmayacak biçimde lise düzeyini aşmaktadır.

Konu içeriği programlanırken kazanımların, öğretmenin kolay anlayıp planlayıp-uygulayıp-ölçüp değerlendirebileceği, öğrencinin kolay kazanabileceği açıklık-yalınlıkta olması beklenir. Bunun için program geliştirme komisyonunda en azından birkaç tarih öğretmenin bulunması gerekir. Zaman zaman da yapılan işin düzeyinin asıl taraflarca kontrolü için ilgili düzey/sınıf öğretmen ve öğrencilerine başvurularak dönüt alınır. Anlaşılan odur ki bu program geliştirme sürecinde, ne uygulamada olan tarih öğretmenlerinin ne de lise öğrencilerinden gereken dönüt alınmıştır. Eğer bu yapılmış olsaydı kazanımların yoğunluğu ve düzey bakımından yüksekliği farkedilir, düzeltme yoluna gidilebilirdi. Buna karşın kazanımlara bakıldığında pek çok bileşen ve değişkenden oluşan kompleks yapıların inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Bunun

anlamı, programı yapan iradenin “önemli bulunan içeriği” (bu kaçınılmaz olarak komisyon uzmanlarının seçimiyle oluşmuştur) atlamadan, kapsam geçerliliğine dikkat ederek planlandığı, uygulamada yoğun görünmemesi için de olabildiğinde az maddede vermek için tabiri caizse sıkıştırıp (presleyip) sunulduğudur. Ancak dikkatten kaçan önemli nokta “bu maddelerin programa alınmasından daha önemli olanın öğretimde uygulanabilir” olduğu kuralıdır. Bu bağlamda, programın planlama ve yazım sürecinde konuya ilişkin tarih eğitimi ilke ve uygulama biçimleri konusunda profesyonel bir yardımın eksikliği akla gelmektedir. Örneğin, “d) *Atlantik ülkelerinin okyanus güçleri olarak Akdeniz’e nüfuzu ve okyanus ötesi coğrafi keşiflerin Osmanlı Akdeniz hâkimiyetinde yol açtığı sorunlar incelenir*” gibi, burada yer veremediğimiz ama TTÖP incelendiğinde görülebilecek pek çok kazanımın uygulamada karşılığını tayin etmek pek kolay görünmemektedir. Bu kazanımları bir tarih eğitimcisi olarak bizlerin anlama ve anlayarak planlamak-uygulamak konusunda zorluk yaşadığımız göz önüne alınırsa bir tarih öğretmenin ne yapabileceğini tahmin etmek zor olmasa gerekir.

Yine 10. sınıfta “b) *Osmanlı hanedanının yapısı ve veraset usulü, kadîm Türk töresiyle ilişkilendirilerek incelenir*” gibi bir kazanım vardır. Burada insanın aklına *kadim* sözcüğünü her yere serpiştirmenin nasıl bir cazibesi olabileceği sorusu akla gelmektedir. Zira “kadim Türk töresi” nedir? “Kadim olmayan bir Türk töresi” var mıdır?”

Epeyce uzun ve anlaşılması kolay olmasa da içerik olarak önemli bulduğumuz kazanımlar da vardır. Örneğin 10.3.3. *İktidar ve Muhalefet ünitesinde “Yeniçağ Avrupasında yaşanan dönüşümün altında yatan fikri-manevi, sosyo-politik, sosyo-ekonomik, askerî ve teknolojik sebepler”*in bir bütün halinde ele alınması, 2008 yılında yayınladığımız “*Tarih Derslerinde Bütünsel Öğrenme: Gestaltçı Yaklaşımdan Holistik Yaklaşım Bir Bakış Denemesi*”, başlıklı makaleye atıf yapılamamış olsa da orada dile getirdiğimiz bu büyük sorunun teklif ettiğimiz gibi çözülmüş olması, sevindirici bir gelişme sayılabilir. Yine aynı biçimde “10.3.3.2. *Osmanlı ekonomisinde yaşanan enflasyonun siyasi ve toplumsal düzene etkilerini değerlendirir*” kazanımında da merkantalizm başta olmak üzere, burjuva oluşum süreçleri, bunun Osmanlı’ya etkilerinin yer alması önemli bir yenilik sayılabilir. Yine bu süreci daha iyi kavrama bakımından dile getirilen Osmanlı’daki “geçim ekonomisi” 11. Sınıf programında 9.7.1.de dile getirilen bunun “semavi dinler ve kadîm dünyanın diğer inanç sistemleriyle ilişkisini gösterme” önemli bir eksikliği giderecek görünmektedir. Zira “Osmanlı İktisat Tarihi Konularının Öğretimine Zihniyet Temelli Bir Yaklaşım” makalemizde önerdiğimiz

üzere Osmanlı iktisadi hayatını biçimlendiren esas unsurun iktisadi zihniyet ve bunun doğurduğu ilişkiler ağının gösterilmesi önem arz etmekteydi. Osmanlı zihni yapısını açıklama yönünde böyle bir tarihsel yaklaşımın yer bulması, yine olumlu bir gelişme şeklinde okunabilir. Buna karşın devamında “*Osmanlı iktisat düşüncesinin temel prensipleri, Mehmet Genç’in görüşleri ışığında incelenir*” gibi bir kazanıma yer verilmesi doğru olmamıştır. Bu, kazanım mantığıyla uyuşmayan durumdadır. Mehmet Genç, Osmanlı araştırmalarına yaptığı katkılarla herkesin takdir ve teşekkürünü kazanmış değerli bir bilim insanıdır. Ancak bir kişinin bakış açısından hareketle bir olayın incelenmesi, yapılandırmacı yaklaşımın çok perspektiflilik ilkesine uygun değildir. Bu sebepten kazanım yazmanın mantığına da uymaz. Yine benzer biçimde bazı kazanımların tek bir alt kazanımı varken 10.2.6.1. numaralı kazanımda olduğu gibi dokuz ayrı alt kazanım görünmektedir. 9.2.2. numaralı kazanımda ise kaç alt kazanım olduğu belirsizdir. Kazanımların belirli ve dengeli dağılımı, planlama-uygulama-ölçme-değerlendirme yapacak öğretmenlerin mevzuyla anlaması, programı gerçekçi biçimde takip edebilmesi için bir zorunluluktur. Bu durum, programı geliştirenlerin kazanımın ne olduğu, neden yer aldığı, nasıl yazılması gerektiği konularında yeterli donanıma sahip olmadıklarına işaret eder gibidir.

Yine pratikte karşılığını bulmakta zorlanılacak “*10.3.4.1. Timar sisteminde ve Yeniçeri Ocağı’nda ortaya çıkan bozulmaların Avrupa’daki Askerî Devrim ile ilişkisini açıklar*” kazanımı da, alt kazanımlarıyla birlikte lise düzeyi bir yana, lisans/üstü düzeyde bile uygulamada yer bulması zor görünmektedir. Burada en acı verici durum ise, TTÖP’nda, Dünya’da zaman içinde gelişen bilim ve teknoloji birikiminin, sadece savaş teknolojisine indirgenmesidir. Bu durum önceki programa göre ciddi bir anlayış ve perspektif gerilemesi olarak okunabilir. Bunca önemli gelişmeye karşın bu kadar savaş teknolojisine odaklanılmış olması, komisyon üyelerinin bu konuyu hassaten önemsedikleri bir çalışma alanı olarak görmelerinden kaynaklanmış gibidir. Diğer yandan buna bağlı olarak programda savaş sözcüğünün 150, barış sözcüğünün 11, anlaşmanın 6, antlaşmanın 4, sulh sözcüğününse 1 kez yer bulmuş olması, yıllar yılı çağdaş müfredat geliştirme çabalarının önemli ilkelerinden “barışçı tarih eğitimi”ne ilişkin büyük bir sorunun habercisi sayılabilir.

Program içeriğinin azaltıldığına dile getirilmesine rağmen örneğin lise 10. Sınıfta toplam 4 ünite 29 başlık, 51 kazanım ve bunların açıklaması olarak 158 alt kazanım yer almaktadır. Bu durum uygulanamaz görünmektedir. Haftada 2 saatlik ders

ile ancak toplam 3 yılda bu içeriği nicelik olarak programlamak mümkündür. Niteliksel açıdan ise yukarıda örneklerini verdiğimiz pek çok kazanım, lise düzeyinde uygulanabilir görünmemektedir. Yıllardır yoğun olan müfredatı “yetiştirmek” için adeta koşan öğretmenlerin bu yoğun içerik karşısında ne yapacakları merak konusudur. Uygulanabilir olmayan bu tarz belli idealleri benimsetmeye odaklı programların, Türkiye’de tarih eğitimine nasıl bir katkı sağlayacağı şimdiden şüphelidir.

Öğretme-Öğrenme Süreçleri Açısından

TTÖP’de, Programın Uygulama Esasları başlığında öğretmenlerin uygulamada dikkat etmeleri gerekenlere dair genel bir çerçeve çizilmiş olmasına rağmen, içeriğinin (kazanım ve alt kazanımların) hangi aşamada nasıl bir öğretim planlamasıyla sunulabileceğine ilişkin hiçbir açıklama ve örneğin bulunmadığı görülmüştür. Bu durum, amaçlar, vizyon, uygulamada dikkat edilecekler, programlamada yazılan kazanımlarda pek çok olumlu gelişmenin nasıl uygulanabileceğine ilişkin öğretmenlerde büyük bir kafa karışıklığı yaratabilecektir. Bir yandan üst düzey düşünme becerilerine, bir yandan çağdaş bazı değerlere, diğer yandan tarihsel düşünme becerilerinin kazandırılmasına ilişkin programlamada vurgulu davranılırken diğer yandan, hangi kazanım ya da alt kazanımda nasıl bir uygulama örneği ile hangi beceri ve değerlerin kazandırılabilmesine ilişkin bir açıklığın olmaması büyük bir açmazdır. 2005 öğretim programlarında özellikle sosyal bilgiler derslerinin uygulaması için örnek olarak sunulan etkinlik planları, tarih dersleri içinse sadece fikri yansıtan etkinlik cümleleri, yapılacak öğrenci merkezli, beceri-değer-tutum geliştirmeye yönelik, işin nasıl etkinlik temelli yapılabileceğini gösteriyordu. Burada tek bir örnek etkinliğin bile yer almaması, genelde monologla, kendi merkezinden dersi, her hangi bir materyal kullanmaksızın anlatarak işleme eğilimindeki tarih öğretmenlerimizin, programda yer alan üst düzey becerileri ve değerleri nasıl kazandırabilecekleri konusunda tam bir muamma yaratmaktadır. Öyle anlaşılmaktadır ki programın en zayıf halkasını bu durum teşkil etmektedir.

Ölçme ve Değerlendirme Açısından

Ölçme değerlendirme başlığında ise kullanılagelen geleneksel yöntemler yanında yapılandırmacı yaklaşımla birlikte literatürümüze giren alternatif ölçme ve

değerlendirme üzerinde durulmuştur. Özellikle süreci değerlendirmeye yönelik ve beceri/performans değerlendirmeye ilişkin imkanlar sunan alternatif ölçme değerlendirme yolları tavsiye edilmiştir. Bu da proje temelli bir sürecin ölçme değerlendirilmesi ile ilişkilendirilmiştir. Burada ilk kez tarih derslerinde yapılacak ölçme işleminde dikkate alınması gereken tarihsel bilgi, beceri ve değerler, sınıflanmış ve sistematize edilmiş biçimde gösterilmiştir. Bu olumlu bir gelişme şeklinde değerlendirilebilir. Ancak yine kazanım ve alt kazanım düzeyinde örnek olacak ölçme değerlendirme unsurlarına yer verilmediği için tavsiye edilenler bir yerde havada kalmış görünmektedir. Yapılan başarılı tasnif, kazanım düzeyinde örnek olacak ölçme değerlendirme unsurlarıyla birlikte sunulmuş olsaydı, şimdiye kadar yapılmamış olan büyük bir iş gerçekleştirilmiş olacaktı.

Genel Değerlendirme

TTÖP dayandığı gerekçeleri ve çıkış noktasındaki pek çok haklı iddiaya rağmen, gerek kullandığı kavramsal dil, içeriği ayrıntılı programlandırma, gerekse sunduğu yoğun ve üst anlatımlı kazanımlar ile uygulanmada büyük sorunlara yol açacağı düşünülmektedir. Öğretmenin genel olarak nasıl bir yol izleneceğine ilişkin önceki programda var olan büyük eksiklik, amaçlanan beceri ve değerlerin hangi kazanımla nasıl planlanacağını, uygulanacağını, ölçüp değerlendirileceğinin belirtilmemiş olmasıydı. Burada da benzer bir sorunun devam ettiği söylenebilir.

Malumdur ki öğretim programları, öğretmenlerin doğru anlayıp-benimseyip-içselleştirip-uygulamalarıyla hayat bulurlar. Bu sebepten öğretim programlarının geliştirme sürecinde öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine mutlaka başvurularak gerekli düzenlemeler yapılır. TTÖP’nda yer alan içeriği oluşturan kazanımların dağınık yapısı ve seviye üstü içerikleriyle öğretmen ve diğer uygulama paydaşlarının neredeyse bütünüyle göz ardı edildiği izlenimi oluşmaktadır. Program dilinde “kadim” gibi bazı kavramlarının yerli yersiz kullanılması, örneğin “insan varoluşu ve inançların varoluşuna” yapılan idealist atıflarda olduğu gibi zaman zaman ilahiyatçı bakış açısına uygun tezli tarih anlayışının izlerinin görülmesi, TTÖP’nın tarihe öğretimine ilişkin pedagojik misyonunu aşan bir tablo çizmektedir. Programın başlangıcında bütüncül tarih öğretimine yapılan atıflar olumlu bulunsa da lise 1-2-3-4. sınıflardaki

programlama, hem içerik yoğunluğu ve parçalılığı hem de içeriğin zamansal akışı anlamında büyük sorunlar taşımaktadır. Programın bu haliyle kabulü ve uygulamaya konmasının, başta işlevsel bir ders kitabının yazımını zorlaştırması yanında, lise tarih derslerinde zaten varolan aşırı içerik yoğunluğu ve bunun verilen sürede yetiştirilememesine yönelik yeni sorunları ekleyecek görünmektedir. Bu noktada sorunun çözümü için Türkiye’de 20 yıldır tarih eğitimi alanında yapılan yüksek lisans, doktora tezleri, makaleler, bildiler ve yazılan kitaplarla oluşmuş büyük birikimi dikkate alacak düşünceye ve vizyona sahip bir komisyonla yeni program geliştirme çalışması yapılabilir. Ya da daha kestirmeden 2007 tarih öğretim programının üzerinde çalışılarak yapılacak ciddi bir revizyonla ilerleme sağlanabilir. Eğer bu taslakta anlamsız bir ısrar söz konusu olacaksa da (ülkemizde bu durumun örneği çokça yaşanmıştır) yukarıda bahsedilen birikime sahip akademisyen tarih eğitimcisi, tarih öğretmeni ve tarih öğrencilerinden oluşturulacak dengeli, yeni bir komisyonca TTÖP’nin gözden geçirilerek revize edilmesi önerilebilir. Unutulmamalıdır ki eğitim ve öğretim programları geliştirme işi, bir kurum meselesi değil, bir ülkenin gençlerinin alacağı çağdaş eğitime karar verme meselesidir. Yani ülke geleceği meselesidir.